

- B. klasyczny
 - Założenia epistemologiczne
 - Założenia ontologiczne
- B. teleologiczny
- B. logikalny
- B. operacjonistyczny
- B. fizjologiczny

BEHAWIORYZM (ang. behavior lub behaviour — zachowanie się) — początkowo nowy kierunek w psychologii, stworzony przez J. B. Watsona (1878–1958), zajmujący się zachowaniem zwierząt i ludzi, nie badający zjawisk psychicznych. Obecnie (zwł. w krajach anglosaskich) b. to psychologia oparta na metodach nieintrospekcyjnych.

B. klasyczny. Nowa koncepcja psychologii od 1913 (J. B. Watson), powstała w kontekście idei scjentyzmu, odrzucająca introspekcję jako metodę nienaukową. Przedmiotem psychologii może być jedynie intersubiektywnie obserwowane zachowanie się zwierząt i ludzi, ściślej: zależności między bodźcami (S) a reakcjami (R); symbolem b. klasycznego jest schemat S-R. B. odrzucił pojęcie świadomości jako nazwę pustą, a system nerwowy traktował jako przekaźnik impulsów. W teorii, znając bodźce, można przewidzieć reakcje, i odwrotnie: znając reakcje, można określić charakter bodźców, które je wywołały.

Źródła, z których wyrósł b., to ewolucjonizm Ch. Darwina, badania zoopsychologiczne (C. L. Morgan, J. Loeb, E. L. Thorndike), badania fizjologiczne W. M. Biechtierewa i I. P. Pawłowa oraz pozytywistyczna koncepcja nauki.

Założenia epistemologiczne: b. we wszelkich postaciach opiera się na tezie skrajnego empiryzmu, wg której tylko spostrzeżenie zmysłowe (doświadczenie zewnętrzne) dostarcza wiedzy rzetelnej, natomiast nie istnieje doświadczenie wewnętrzne, za pomocą którego można coś wiedzieć bezpośrednio o zjawiskach psychicznych.

Założenia ontologiczne: 1) człowiek jest wyłącznie biologicznym tworem ewolucji (naturalizm); 2) organizm zwierzęcy i ludzki jest układem, którego wszystkie funkcje są odruchowe, człowiek nie jest tu podmiotem swoich działań (mechanicyzm); 3) zachowanie się zwierząt i ludzi jest ściśle zdeterminowane przyczynowo (determinizm); 4) człowiek jest istotą wyłącznie materialną; między człowiekiem a zwierzęciem nie ma istotnej różnicy.

Taki obraz człowieka znajdujemy także u przyrodników z VI w. przed Chr. (Tales, Empedokles, Anaksymenes, Demokryt i in.); cały świat, w tym także człowiek, to agregat jednorodnych cząstek; jest to atomistyczny i zarazem statyczny obraz człowieka.

W latach trzydziestych XX w. na bazie b. rozwinęły się tzw. teorie uczenia się (ściślej: teorie zachowania się); główni twórcy i przedstawiciele: C. L. Hull, E. C. Tolman, E. R. Guthrie, B. F. Skinner i inni. Behawiorystyczne teorie uczenia się dzieli się na dwie grupy: 1. uwzględniające jedynie proste związki bodźca i reakcji (teorie asocjacionistyczne); 2) podkreślające rolę elementów poznawczych, które pod wpływem bodźców ulegają modyfikacjom (teorie poznawcze).

B. teleologiczny (celowościowy, E. C. Tolman) — w wyjaśnianiu zachowania się bardzo istotne jest dążenie do celu; celowość zachowania się organizmu polega na tym, że dąży on zawsze do zaspokojenia określonych potrzeb; schemat S-O-R (S-stimulus, O-organismus, R-reactio).

B. logiczny — zadaniem psychologii jako nauki jest badanie relacji logicznych między twierdzeniami nauk.

B. operacjonistyczny (B. F. Skinner) — zadaniem psychologii jest stwierdzenie korelacji między obserwacjami; psycholog nie wyjaśnia, tylko opisuje to, co obserwuje, i na tej podstawie przewiduje, jakie jest prawdopodobieństwo określonych reakcji organizmu w odpowiedzi na prezentację bodźców.

B. fizjologiczny — pomiędzy bodźcem a reakcją występują zmienne pośredniczące w postaci procesów neurofizjologicznych.

Klasyczny b., redukujący zjawiska psychiczne do związku bodziec-reakcja (S-R) jest dzisiaj uznany za przestarzały; został on zastąpiony przez neobehawioryzm (zwł. w USA i Anglii). W latach pięćdziesiątych w Ameryce rozwinęła się psychoterapia behawioralna, zaś w latach sześćdziesiątych wyłonił się z niej nurt terapii poznawczej. Przedmiotem zainteresowania psychoterapeutów jest dające się zaobserwować zachowanie człowieka. Terapeuci o orientacji behawioralnej przyjmują, że zaburzenie zachowania jest zespołem dezadaptacyjnych nawyków wykształconych w procesie uczenia się. Terapia ukierunkowana jest na leczenie symptomów za pomocą technik opierających się na podstawowych prawach uczenia się; w rezultacie zastosowania technik behawioralnych wytwarzają się nowe związki między bodźcami a reakcjami.

Bibliografia: T. Tomaszewski, *Problemy i kierunki współczesnej psychologii*, Wwa 1968; I. Kustrzeba, *Znak i znaczenie w psychologii behawiorystycznej*, Wwa 1971; Z. Chlewiński, *Przemiany w psychologii behawiorystycznej*, RF 21 (1973) z. 4, 131–151; *Psychoterapia (szkoły, zjawiska, techniki i specyficzne problemy)*, Wwa 1994; A. Maryniarczyk, *Filozoficzne „obrazy” człowieka a psychologia*, CzK 6–7 (1995), 77–99.

Barbara Kiereś